

El punt final del Nobel portuguès

Mirador

Ponç Pons

Les illes de Saramago

No sé si vaig ser amic de Saramago perquè, com va afirmar en una entrevista, "Tenc pocs amics. D'amics amics, amics autèntics, no en tenc gaires", però el vaig conèixer l'any 95 quan, convidat a un congrés que es celebrava a Lanzarote, vaig tenir la sort de poder fer el dia amb ell, de conèixer els seus cans Pepe, Greta, Camoes i d'anar per un paratge desolat fins al seu lloc preferit de l'illa, que era la boca del volcà Cuervo.

Comentant les mesquineses del suposadament culte món literari, Saramago em va dar un consell que no oblidaré mai. Em va mirar des de l'alçada dels seus ulls miops i, amb la saviesa de l'home que no tan sols ha llegit, sinó que a més ha viscut, em va dir: "Silenci i treball".

D'aleshores ençà, sempre he seguit, un poc al marge, aquest lema, i ell m'enviava des de Lanzarote algun llibre seu dedicat.

Saramago va néixer l'any 1922 a l'aldea d'Azinhaga, en el Portugal profund, i el terra de casa seva, la més estreta, petita i pobra de totes, no estava ni enrajolat. Als dos anys se'n va anar a Lisboa amb la seva família i per problemes econòmics no va poder acabar els estudis de secundària. Va ser mecànic, serraller, funcionari, editor, traductor i director adjunt del *Diário de Notícias*. Sempre va admirar el seu avi, que era analfabet, pagès, criador de porcs i l'home més intel·ligent que havia conegut mai.

El 1947 va publicar *Terra de pecat*, però no seria fins a l'any 1966 que reprendria de forma continuada la seva obra amb dos poemaris, una novel·la, un llibre de narracions i dues obres de teatre. El 1980 va tenir el seu primer gran èxit comercial amb *Aixecat de terra*, i el 82 publicaria la seva obra mestra: *Memorial del convent*, ambientada en el Portugal del segle XVIII. A partir d'aquí, la trajectòria narrativa de Saramago va ser imparable (*L'any de la mort de Ricardo Reis*, *L'Evangeli segons Jesucrist* i *Assaig sobre la ceguesa*) fins al Nobel. En el discurs de recepció, va sorprendre humilment tothom: "Jo que vaig néixer en una família de pastors analfabets, que no vaig poder anar a la universitat i que no em vaig comprar un llibre fins als dinou anys, només puc dir que no vaig néixer per a açò". Comunista convençut i militant, afir-

Saramago entre Perfecto Cuadrado i Ponç Pons, a Menorca ■ ARXIU PONÇ PONS

"Encara que sigui ateu, sóc producte de la civilització judeocristiana, lligat a aquest edifici ideològic"

mava: "Puc dir que no he hagut de deixar de ser comunista per guanyar el premi, i que si hagués de triar entre el Nobel i les conviccions, abandonaria el Nobel".

Un tema recurrent era l'ateisme, plasmat en el respectuós *L'Evangeli segons Jesucrist*. Lúcid i racionalista, va confessar: "Jo no rallo de Jesús, sinó del que es va construir sobre ell. Començà amb sant Pau, constructor d'una Església en la qual no sé si el mateix Jesús creuria". Com que sempre va tenir enemics religiosos, *L'Osservatore Romano* va criticar en una nota que li donessin el Nobel a un comunista.

El comunisme, amb tots els seus excessos, era la llavor d'una idea que podria canviar el món. Hi creia: "Encara que sigui ateu, sóc producte de la civilització ju-

"El primer que cal fer amb el foli en blanc és tacar-lo amb la primera paraula, i després, si cal, rebutjar-la"

deocristiana; la nostra moral està lligada a aquest edifici ideològic. No puc dir que, com que sóc ateu, és com si tot açò no existís. El Papa va pel món anunciant la bona nova i jo vull saber què representa tot açò, perquè si Déu no existeix i Jesucrist no és fill de Déu, arribem a una conclusió terrible: la nostra civilització es sustenta sobre una falsedat, tot aquest edifici que els homes van alçar sobre la carcassa del cristianisme s'assenta en el buit".

Li vaig parlar tant de Menorca que volia conèixer l'illa i va venir amb l'entranyable mestre de mestres, Perfecto Cuadrado, convidat per la UIMIR. Per a mi va ser un privilegi conèixer uns dies i conversar passejant pels paratges menorquins sobre el bé i el mal de la literatura.

"Quan mires un món en què 200 persones tenen la riquesa de més del 40% de la humanitat no es pot ser optimista"

Vam anar a veure la Naveta dels Tudons i en vam haver de fugir perquè hi havia un autobús de turistes que en descobrir-lo van deixar de banda el monument megalític, van girar les càmeres de fotos i demanar-li autògrafs.

Vam anar a Ciutadella, al Toro, a Fornells, a Favàritx, a Son Bou, a sa Torre d'en Galmés... Em preocupava que, amb tanta ruta, es cansés, i vaig proposar-li tornar a l'hotel per descansar, però Saramago, conscient que el temps se li acurçava i cada vegada en tenia menys, va sentenciar: "Ja descansarem quan siguem morts!".

Menorca li va agradar, però no fins al punt que jo passionalment n'hi parlava: "Hi ha illes més boniques, Ponç". Saramago no era home de luxes ni complicacions. Asseguts dins la cuina de ca nos-

tra, amb ell i en Cuadrado vaig viure una de les més sàvies converses literàries de la meua vida. Saramago no compartia açò que diuen de la por al full en blanc: "Se n'ha fet molt de romanticisme. El paper no és més que l'equivalent a un camp sense llaurar. Escriure és el mateix que conduir el tractor. Mai no he tingut manies a l'hora d'escriure. No tenc ritus. Mai no he necessitat un paper especial, tenir un canelobre davant meu. Sempre he considerat l'escriptura com un treball més i rebuig tot el que tingués a veure amb la mitificació de qualsevol treball, fins i tot el literari". Feia dos folis cada dia de forma metòdica, dissabtes i diumenges també, com un obrer de la paraula: "El primer que cal fer amb el foli en blanc és tacar-lo amb la primera paraula, encara que sigui una beneiteria i després calgui rebutjar-la. No he experimentat mai açò de la por al foli en blanc." Aquests dos folis li solien durar tres o quatre hores i quasi totes les seves novel·les les va fer en vuit o nou mesos. "No és que sigui un addicte al treball, però necessit estar ocupat perquè, si no, m'avorreixo."

Un consell per als joves? "No perdre el temps ni tenir pressa."

Asseguts dins la cuina i escoltant en Perfe, que ho sap tot de la seva obra i de literatura, va dubtar un moment sobre si en lloc de novel·lista no seria un autor que ha escrit assaigs amb personatges: "Jo no crec que la literatura pugui canviar una societat, però quan mires un món en què 200 persones tenen la riquesa de més del 40% de la humanitat no es pot ser optimista. Jo podria dir: ho tenc tot, estic estupendament bé. Per què m'he de preocupar pel món? Idò no! Em sap greu. Me'n preocupo perquè a més de l'art hem inventat la crueltat. L'únic ésser viu cruel que existeix és l'home. Cap animal no ho és perquè la crueltat és cosa de la raó. Només un ésser racional pot haver inventat la tortura".

No sé si vaig ser amic seu, però em sembla un exemple ètic de compromís i un model d'escriptor. No creia en cap altra vida, però a jo també m'agradaria que el seu avi, el pagès analfabet, pogués veure tot el que ha fet i aconseguit. A més del Nobel, dignificar la cultura, humanitzar la literatura, fer millor i més comprensible el món.